

Художники Політеху, або Музейна складова галереї «ART KhPI»

[Михайло Красиков]

#14 от 13.10.2021

Закінчення. Початок у випуску газети №13 від 29 вересня 2021 р.

За часів СРСР альбоми малюнків О. Бекетова не видавалися, а в незалежній Україні мізерним накладом вийшло лише два видання, в яких були представлені кольорові репродукції картин архітектора, щоправда, в низці інших спеціальних видань можна побачити кілька його робіт олією чи аквареллю, на жаль, інколи лише у чорно-білому варіанті. У 2014 р. з'явилася мистецтвознавча розвідка Ольги Денисенко «Живопис архітектора О. Бекетова» – фактично перше дослідження цієї грані таланту архітектора. І все-таки широкому загалу Бекетов-художник невідомий. Остання виставка, де демонструвалися оригінали майстра, була у 2012 році у «Вітальні на Дворянській» корпорації «Рубаненко і партнери». Можливо, у 2022 році, ювілейному для О.М. Бекетова, буде влаштована виставка картин із фондів Харківського художнього музею та родинного зібрання академіка? Додамо, що користуються популярністю живописні роботи архітектора й серед колекціонерів, однак, за свідомством експерта, по Харкову блукає понад 30 підробок, за які просять чималі гроші.

Друга «зала» нашого віртуального музею присвячена найближчому другу Олексія Миколайовича та колезі по викладацькій роботі в ХТІ і пізніших модифікаціях цього закладу Михайлу Родіоновичу Пестрикову (1864–1930). Син купця з Калуги, Михайло 1893 р. закінчує Імператорську академію мистецтв у Санкт-Петербурзі і невдовзі опиняється у Харкові, де вже 1895 року завідує Школою рисунку та живопису М.Д. Раєвської-Іванової, пізніше викладає у школі малювання і живопису при міському Художньо-промисловому музеї, у Харківському міському ремісничому училищі, Харківському художньому училищі. З 1900 р. до кінця життя викладає у Харківському технологічному інституті, де читає курси з архітектурного креслення й проектування, рисування та акварелі. У 1912–1916 роках був головою правління Товариства харківських художників. Крім станкового живопису, багато займався монументально-декоративним розписом. Співпрацював із О. Бекетовим, 28 років жив із ним в одному будинку (зараз – вул. Дарвіна, 37), був автором єдиного прижиттєвого живописного портрета академіка (знаходиться у Харківському художньому музеї). Сьогодні відомий харків'янам як оформлювач інтер'єрів споруд, побудованих за проектами Бекетова. Нікого не залишає байдужим «трапезна» у неоросійському дусі в будинку, який архітектор будував для себе (зараз – Будинок вчених), приваблюють розписи зал у будинку Харківського медичного товариства (вул. Пушкінська, 14) та садиби професора М.Л. Залеського (вул. Скрипника, 7). Не збереглися два храми, побудовані за проектами О. Бекетова і розписані М. Пестриковим. Спадщина художника належним чином не зібрана, не досліджена і не видана, хоча пам'ять про митця формально вшанована – з 2015 р. одна з вулиць Харкова носить його ім'я. Як педагог, Михайло Родіонович славився «методичною бездоганністю» і великою увагою до учнів. Серед його вихованців – відомі митці: В. Аверін,

О. Дейнека, Б. Косарєв, Г. Цапок, О. Лейбфрейд.

Третя «зала» присвячена Борису Кузьмичу Руднєву (1879–1944), випускнику механічного відділення ХТІ 1916 р. Інженер-технолог за освітою і художник-аматор, він став рятівником художніх цінностей Лебединщини у роки Громадянської війни і фундатором Лебединського художнього музею. Цілком справедливо з 2008 року цей музей носить ім'я нашого земляка. Борис народився у Харкові, до інституту вчився у реальному училищі. У 1907–1912 рр. відвідував художню студію «Голубая лилия», яку вів його друг, художник-авангардист, учень І. Рєпіна Євген Агафонов. У Лебединському художньому музеї збереглися етюди Руднєва «Засніжений хутір», «Хутір влітку», «Біля річки» і два портрети Бориса Кузьмича пензля Є. Агафопова. У 1910–1918 рр. Руднєв працював фотографом у Музеї красних мистецтв та старожитностей при Харківському університеті. Влітку 1918 р., коли в Харкові почався голод, Варвара Демченко, сестра Бориса, запросила його до Лебедин, де з продуктами було непогано. Приїхавши, Руднєв побачив жахливу картину пограбувань панських маєтків і нищення пам'яток мистецтва. Особливо його вразило те, що зробили варвари з садибою Капністів у селі Михайлівка. Як музейник із 8-річним стажем і просто як культурна людина, він не міг це сприймати як «неминуче зло» при соціальних катаклізмах. Як не дивно, він знайшов однодумця в особі Юрія Івановича Базавлука, який невдовзі став у Лебедині головою ревкому. З садиб Капністів, Анненкових, Хрущових, Красовських, Бразолів вдалося вивезти навіть деякі старовинні меблі, не кажучи про картини і предмети декоративно-ужиткового мистецтва. Про цінність врятованого говорить той факт, що п'ять портретів з картинної галереї Капністів були залучені Сергієм Дягилевим на виставку історичного портрету, яка відбулася в Таврійському палаці Петербурга у 1905 році, а деякі інші твори з Михайлівки демонструвалися 1902 року на виставці XII всеросійського археологічного з'їзду у Харкові. Знайшлося й приміщення, і з 20 листопада 1918 р. випускник «Техноложки» ледь не самотужки почав створювати музейну експозицію, відкриту для відвідувачів 23 березня 1919 р. Три переїзди, ідеологічний тиск, намагання центральних музеїв забрати до столиці найцінніші експонати і навіть намір місцевої влади у вересні 1941 р. спалити музей, якщо його не вдасться евакуювати (а його кинули напризволяще) – усе це були «квіточки» у порівнянні з тим, що пережив Руднєв під час окупації. Читаючи щоденник, який директор музею вів з 2 вересня 1941 р. по 7 червня 1944 р., і його листи та пояснювальні записки вже після звільнення Лебедин радянськими військами, ми можемо зрозуміти, якою мужньою і відданою Мистецтву людиною був Борис Кузьмич. Адже музей намагалися пограбувати не тільки німецькі офіцери (щоб не віддавати музейні твори, Руднєв часто давав власні художні роботи), а й «свої», і йому час від часу доводилося цілодобово чергувати у музеї (одного разу, щоб примусити директора залишитися вдома, грабіжники намагалися підпалити його квартиру, де він жив із дружиною Ліною та донькою Аллою). А після звільнення Лебедин від загарбників – замість подяки за збережені культурні цінності – звинувачення у співробітництві з фашистами, невплата зарплатні по півроку, хвороба і передчасна смерть у 64 роки.

Серед тих, кому мають бути присвячені окремі зали нашого віртуального музею, випускник ХТІ 1900 року Гнат Мартинович Хоткевич (1877–1938), який відомий не лише як письменник,

музикант, театральний режисер, самовідданий громадський діяч, педагог, але й як художник-аматор. Його ніжні акварелі, написані переважно на Гуцульщині, передають атмосферу Карпат так живо, що глядач мимоволі занурюється в ці пейзажі. Недарма один із циклів оповідань він назвав «Гірські акварелі». Такі оповідання як «З гір потоки!», «Самітна смерічка», «Жаль за горами» та інші сповнені яскравих візуальних образів і захоплюють своєю емоційністю.

Олексій Опанасович Кокель (1880–1956), уродженець Чувашії, учень І. Рєпіна в Академії мистецтв, більшу частину життя (з 1916 р.) прожив у Харкові, викладав спочатку у Художньому училищі, а у 1921–1923 роках став першим ректором Художнього інституту. У 1930–1956 рр. (з перервами) працював (за сумісництвом) доцентом на кафедрі образотворчого мистецтва інженерно-будівельного інституту, який деякий час входив до складу ХПІ. Вже дипломна робота Кокеля «В чайной» (1912) не тільки принесла авторові заслужену нагороду – поїздку до Італії, але й була високо оцінена європейськими експертами на XI Міжнародній виставці «Сецесіон» у Мюнхені 1913 року. «Чувашський Рафаель» був не лише «кондовим» реалістом (а за радянських часів йому довелося стати соцреалістом), він шукав нові шляхи зображення в манерах імпресіонізму, пуантилізму, посткубізму. Серед його учнів – відомі митці: М. Дерєгус, Б. Косарєв, П. Шигимага, С. Жердзицький, Й. Карась, Л. Каплан та інші. У селі Тархани, колишньої Симбірської губернії, відкрито меморіальний будинок-музей художника, де від 2007 р. проводяться Міжнародні кокелевські пленери; у Чебоксарах вулиця і дитяча художня школа носять ім'я найвідомішого художника-чуваша, у Харкові на вулиці Мироносицькій встановлено меморіальну дошку на будинку, де мешкав митець.

Останні два роки життя (1921–1922) непересічного майстра пензля Костянтина Петровича Пинєєва (1868–1922) теж були пов'язані з Політехом: в цей час він викладав на робітничому факультеті Харківського технологічного інституту. Випускник Імператорської академії мистецтв, учень В.Є. Маковського, Пинєєв був учасником багатьох загальноросійських виставок, зокрема й передвижницьких. Недарма, відправляючи Пинєєва до Харкова на

викладацьку роботу, Маковський і Рєпін подарували йому кілька своїх етюдів «за усердие и преданность искусству». Сьогодні роботи художника знаходяться у 7 музеях колишнього СРСР, близько 50 – у Харківському художньому музеї. Виставка його спадщини, яка відбулася в Харкові у 2018–2019 роках, наочно продемонструвала неординарний талант майстра, який вмів вдало відтворити і жанрову сцену, і пейзаж, і психологію портретованої людини.

Обсяг статті не дає можливості зупинитися на характеристиці інших визначних особистостей у галузі образотворчого мистецтва, пов'язаних із харківським Політехом, зокрема розповісти про Миколу Уварова (див. про нього нарис у газеті «Політехнік» №7 від 27.04. 2021), Валентина Фельдмана, Миколу Бурачека, Семена Міляєва, Петра Шумова та деяких інших діячів минулих двох століть, однак і наведений фактаж демонструє багатство художньої традиції, яку намагається вивчати і продовжувати галерея «ART KhPI».

Михайло Красиков, професор кафедри українознавства, культурології та історії науки, директор галереї «ART KhPI».

На знімку: О. Кокель. Безпритульник Ванько. 1924 р. Полотно